

БЕЗБЕДНОСНИ ДИЈАЛОЗИ

Пагвашките иницијативи за мир и безбедност
д-р Бранка МИНЧЕВА-КОЦЕВСКА

355.01/.016

АПСТРАКТ

Насилството, конфликтите и војните, придружени со забрзаниот развој на модерната наука и технологија ја претставуваат најголемата закана за општата безбедност во современиот свет. Токму поради ова, денес, прашањата за мирот и безбедноста се прикажуваат во еден потполно нов контекст, додека човештвото се обидува да изнајде начини, методи и патишта преку кои мирот ќе стане реално остварлива можност. Една од најзначајните иницијативи за мир и безбедност, под водство на најеминентните светски научници се „Пагвашките конференции за наука и светски прашања“, од чии иницијативи произлегува најважната идеја која настојува да изврши влијание на оние кои се креатори на светската политика.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ: Мир, идеја, иницијатива, Пагваш, Пагвашка конференција

AN ABSTRACT

The violence, conflicts and wars, along with the modern sciences and technology, represent the biggest public safety treat of the contemporary world. Therefore, in the present time the questions of peace and safety are considered in an entirely new context, and humanity is trying to find ways, methods and paths through which it will make peace a real possibility. One of the most significant initiatives for peace and public safety, under the leadership of the world's top scientist, are the "Pugwash Conferences for Science and World Affairs" whose initiatives represent one of the most significant ideas that influence the creators of world politics.

KEY WORDS: Peace, idea, initiative, Pugwash, Pugwash Conferences

Пагвашките иницијативи за мир и безбедност

Доколку светот со целото свое постоење и дејствување се залага за мир, истовремено треба да се подготвува за одбрана на мирот како неопходен услов за негово целосно остварување. Денес, понагласено се поставува прашањето за одговорноста и за нејзиното сместување во доменот на волјата за чесно човечко однесување, како и за превенција на неконтролираното насилство за време на воените дејства. Сепак, денес, главно не се расправа за одговорноста во доменот на причините за настанувањето на војната. Смеслата

на самите причини за војната не е нешто што се поврзува со духот на насилството, или, пак, лесно се прифаќа познатата изрека на Клаузевиц дека војната е само продолжение на политиката со поинакви средства¹²². Нужно е да се расправа за суштинските аспекти на постоењето на војната. Прашањето за моралната одговорност навлегува сè подлабоко до самите метафизички основи на постоењето на човекот, па затоа истражувањето на проблемот за постоењето на војната е комплексна и специфична задача, која, од друга страна, на своевиден начин ја осветлува и проблематиката на мирот.

Состојбата денес

Можните катастрофи и последици од војните денес станаа страшни и заканувачки, дури опасни и по опстанокот на човечкиот род. Соочени со ваквата опасност, луѓето кои до вчера не размислуваа многу за употребата на насилството на сите нивоа во општеството, почнувајќи од личниот живот, па сè до меѓународните односи, станаа свесни за негативноста на конфликтната состојба и го повикаа на помош разумот да им биде водилка во барањето на излез од ваквата ситуација. Влогот во војната и нејзините последици станаа преголеми за светот. Моќта и слободата со себе ја носат и одговорноста за мирно живеење и сигурен опстанок.

Ваквиот став резултираше по исклучително негативните искуства од Првата и Втората светска војна, од низата колонијални војни, кои им нанесоа огромни страдања на помалку развиените земји ширум светот, од големиот број на мали регионални војни, кои се водат насекаде низ светот заради национални, етнички, идеолошки или верски причини. Студената војна, која траеше неколку децении, исто така ја поттикна кај луѓето идејата за убавината и неопходноста од траен мир, далеку од мачната состојба на исчекување од нов воен конфликт. Денес повторно се вратија стравувањата за уништувањето на светот со нуклеарни средства, што беше делумно подзаборавено по времето на Студената војна, поради загриженоста од неконтролираното и брзо ширење на нуклеарната технологија на неколку места во светот кај силите кои принципиелно пропагираат насилство.

Иако сè уште сме далеку од вистинскиот дух на пацифизмот, според кој во ни една околност не треба и не смее да се води војна, а пацифизмот е уште идеја во изградба и ширење, а не вистински начин на реагирање и живеење на сите луѓе, но сепак овој процес е започнат. Него го водат најумните луѓе на светот, се вложуваат многу усилби да се засили миротворниот дух и сета политика да стане мирољубива, обврзна за сите и успешна во решавањето на проблемите по мирен пат. Се бараат идеи, форми и начини како идејата за мир во светот да се востанови како практична политичка норма и да биде ефикасна во организациска смисла¹²³.

¹²² Карл фон Клаузевиц, *О рату*, стр. 53.

¹²³ Кирил Темков, *Луѓето, етиката и цивилизацијата (Етиката и дијалогот како средство за подобро разбирање меѓу луѓето и за решавање на проблемите на човештвото)*, стр.18.

Науката денес воопшто не му се приближува на својот крај, туку напротив со забрзано темпо на растеж оди сè понапред кон освојувањето нови знаења и отворањето нови хоризонти на истражување. Овој забрзан од на науката, во истовреме раѓа нови етички дилеми и носи нови ризици за човештвото. Сложеноста на денешната ситуација произлегува од тешкотијата да се усогласи и стави во рамнотежа потенцијалната корист која ја нуди науката, и ризикот од неа, кој може да предизвика тотално уништување. За првпат во историјата на човештвото проблемите со кои тоа се соочува се резултат на неконтролираниот и пребрз растеж и развиток. Денешната наука ги оспособува индивидуите за „извршување на акти на мегатерор“, „денес дури и ненамерните грешки можат да резултираат со катастрофа“¹²⁴. Денес, технологијата претставува потенцијален ризик со размери на нуклеарен колапс, денес уништувањето на глобалната животна средина претставува поголема опасност од било која сила на природата. Денес, живееме во свет на бомби, живееме во свет кој никогаш нема да биде ослободен од нуклеарната закана, свет во кој непосредната опасност од тероризмот е основна јавна и политичка грижа. Најстрашните ризици денес доаѓаат од развивањето на нови знаења чија цел била да му донесат оптимална корист на човештвото. „Нуклеарното оружје, денес, може да биде демонтирано, онеспособено, но не може да се поништи неговиот изум“¹²⁵.

Новите иницијативи на научниците за мир и безбедност во светот

Во последниот век на човековата историја најголем број луѓе ги загубиле животите во војна или поради последиците од војната. Двете светски војни, но и многубројните политички мотивирани масакри, прогони или глад предизвикан од воените дејствија, однесоа околу 188 милиони човечки животи. Во втората половина на минатиот век над човештвото надвиснуваше најголемата закана со која тоа било соочено во својата историја - опасноста од тотална нуклеарна војна. Аналитичарите сметаат дека конфликтот за време на Кубанската ракетна криза во 1962 година е моментот кога човештвото најмногу ѝ се доближило на опасноста од нуклеарна војна.

За таа цел, пред крајот на Втората светска војна се јавија неколку значајни иницијативи, водени од највлијателните научници во тоа време, кои со својот цврст став и убедувања се обидоа да направат нешто во полза на човештвото. Така се создадени неколку влијателни организации како што се Римскиот клуб (Club of Rome), Движењето на атомските физичари од Чикаго (кои до ден денес ја издаваат најзначајната публикација од овој домен "Bulletin of Athomics scientists") и Пагвашките конференции (Pagwash conferences). Сите тие се обидуваат надвор од владините процедури да влијаат на политичките расправи за нуклеарната закана по Втората светска војна.

¹²⁴ Ser Merton Riz, *Naš sudnji čas (Da li će ljudska rasa preživeti 21. vek?)*, str. 7.

¹²⁵ Ibid., str. 12.

Пагваш движењето, го добило името по локацијата на нивниот прв состанок одржан во 1957 година во селцето Пагваш, Нова Шкотска, во Канада, родното место на американскиот филантроп Сајрус Ајтон, кој бил домаќин на собирот. Причина за одржувањето на состанокот бил *Расел-Ајнштајновиот манифест* од 1955 година, еден од највлијателните документи во тоа време, кој е потпишан од многумина значајни личности, како што се Макс Бор, Песи Бригман, Леополд Инфилд, Фредерик Жоли-Кири, Херман Милер, Лајнус Паулинг, Сесил Пауел, Џозеф Ротблат и Хидеки Јакава¹²⁶. На состанокот биле поканети научници од сите политички провиниенции за да учествуваат во дискусијата за законите по цивилизацијата предизвикани од пронаоѓањето на термонуклеарното оружје. На овој состанок, како примарни цели на движењето Пагваш се воспоставени превенцијата од нуклеарна војна и напорите за разоружување. Преку овие чекори научниците сметале дека ќе успеат да ја забават трката по нуклеарно вооружување, и тоа преку повикот за прекин на атомските тестирања, преземањето мерки за запирање на ширењето на нуклеарното вооружување во нови земји и менаџирање на постоечките кризи во светот за да се превенира нивната евентуална ескалација во нуклеарен конфликт. Со текот на времето, мирот и прашањата поврзани со безбедноста на светот станаа примарни теми на Пагвашките дискусии и агенда, која го прошири своето внимание од нуклеарното, и на хемиското и биолошкото оружје, конвенционалните сили, нелегалниот трансфер на оружје, регионалните безбедносни проблеми, економскиот јаз помеѓу развиените и помалку развиените земји и грижата за животната средина.

Од своја страна, конференциите во Пагваш играле значајна улога како вреден неслужбен канал за комуникација помеѓу САД и Советскиот Сојуз за време на Студената војна во 1960-тите и 1970-тите години. Еден од најстарите и најпочитуваните научници, членови на оваа организација, е секако еминентниот нуклеарен физичар Ханс Бет (Hans Bete) кој се смета за универзално најуважуваниот жив физичар, почитуван не само заради своите научни достигнувања, туку и заради своето несебично занимавање и загриженост за нејзините импликации. Неговиот став е дека „научниците треба да запрат и отстапат од работата на создавање, развивање, унапредување и изработка на нуклеарно оружје и сите други оружја за потенцијално масовно уништување“, затоа што на тој начин со својата работа ја поттикнуваат и трката за вооружување. Уште еден од истакнатите научници - борци против вооружувањето е Џозеф Ротблат, кој заедно со Бет и низа други бележити научници, работел на проектот Менхетен во Лос Аламос. Тој со своите пионерски истражувања во областа на последиците од радијацијата го охрабри Берtrand Расел да го подготви манифестот за нужноста од смалување на нуклеарната опасност (познат како Ајнштајн-Раселов манифест). Овој манифест потпишан 1955 година од страна на научниците „не како припадници на оваа или онаа нација, континент или вероисповест, туку како човечки суштества, припадници на Човечката раса, чиј континуитет на постоење сега е под знак

¹²⁶ www.pugwash.org

прашалник” го поттикна и организирањето на конференцијата во Пагваш 1957 година. Кога иницијативите на конференцијата во Пагваш беа препознаени и соодветно наградени со Нобеловата награда 1995 година, едната половина од наградата ѝ припадна на организацијата, а другата на Ротблат за неговата неуморна кампања за ослободување од нуклеарното оружје.

И денес, темел на Пагвашките дискусии е ставот дека научниците имаат должност да ја предупредат јавноста за импликациите од нивната работа и дека треба да бидат загрижени и заинтересирани за начинот на кој нивните дела ќе се употребуваат. Научниците не смеат да бидат рамнодушни кон плодовите на своите истражувања, било тие да се добронамерни или да се заканува опасност од нивната евентуална примена. Во денешно време, дилемите и заканите не доаѓаат само од физиката, туку и од биологијата и компјутерските науки, па затоа научниците имаат особена обврска да се борат против она што не оди во корист на човештвото.

Во *Расел-Ајнштајновиот манифест* (Лондон, 9 јули 1955 година) се вели:

„Поради трагичната ситуација со која се соочува човештвото, сметаме дека научниците треба да се состанат на конференција на која ќе ги разгледаат опасностите кои се јавија како резултат на развојот на оружјето за масовно уништување и ќе продискутираат за евентуални решенија во духот на оваа иницијатива . . .

. . . Во оваа прилика му се обраќаме на светот, не како припадници на некоја одредена нација, континент или доктрина, туку како човечки суштества, членови на човечкиот род, чиј понатамошен опстанок е доведен во прашање. . .

. . . Проблемот кој ви го претставуваме, суров, застрашувачки и неминовен, е следниов: Ќе ставиме ли крај на човечкиот род или човештвото ќе се откаже од војната? . . .

. . . Имајќи го предвид фактот дека во иднина, во некоја светска војна ќе биде употребено нуклеарното оружје кое претставува закана за опстанокот на човечкиот род, ги повикуваме Владите во светот да разберат и јавно да се обврзат дека своите намери нема да ги остваруваат преку војна, и им порачуваме, постојано да бараат мирни начини за разрешување на сите недоразбирања меѓу нив.”¹²⁷

Историјата, принципите и целите на Пагвашките конференции

Првите декади од историјата на Пагваш беа особено тешки, затоа што тоа беа годините на Студената војна, обележани преку Берлинската криза, Кубанската ракетна криза, инвазијата на Чехословачка и Виетнамската војна. Во овој период на затегнати официјални релации и неколку неофицијални канали, линиите на комуникација кои ги обезбеди Пагваш одиграа корисна неофицијална улога и помош во поставувањето на основа за градење на сите значајни договори, како што се Partial Test Ban Treaty од 1963 година, the Non-

¹²⁷ Расел-Ајнштајновиот манифест во изворна форма може да се најде на веб страницата на Пагваш, www.pagwash.org

Proliferation Treaty од 1968 година, the Anti-Ballistic Missile Treaty од 1972 година, the Biological Weapons Convention од 1972 година, и the Chemical Weapons Convention од 1993 година. Тредновите на генерално подобрување на релациите Исток-Запад и зголемувањето на неофицијалните канали на комуникација, во одредена мера ја редуцираа видливоста на Пагваш, преку промовирањето на алтернативни патишта за постигнување слични цели. Сепак, Пагвашките средби продолжија да се одржуваат до денес и сè уште играат важна улога во зближувањето на клучните аналитичари и политички советодавци, кои ставовите од Пагвашките издржани, длабоки дискусии за круцијалните прашања од сферата на контрола на вооружувањето, ги внесуваат во доктрините и во официјалните преговори за различни прашања, и тоа: европските нуклеарни сили, хемиското и биолошкото оружје, вселенското вооружување, редукцијата и рестрикцијата на конвенционалните сили, контрола на кризите во Третиот свет и многу други.

До крајот на 2002 година се одржани повеќе од 275 Пагваш конференции, симпозиуми и работилници на кои присуствувале повеќе од 10 000 еминентни научници, истражувачи и претставници на влади и невладини организации. Целта на Пагваш движењето е да ги приближи влијателните научници и јавни личности од целиот свет преку заложбата за намалување на вооружените конфликти и барањето на кооперативни решенија за глобалните проблеми. На овие конференции, среќавајќи се како личности, а не како претставници на влади и држави, учесниците разменуваат мислења и ставови преку кои ги истражуваат алтернативните методи и пристапи за прашањата поврзани со контролата на вооружувањето и редукција на тензиите во светот.

Пагваш движењето е јасна демонстрација на фундаменталната промена која се случи по Втората светска војна во односите помеѓу научниците и општеството. Традиционалниот однос на научниците кој резултираше со чувство на индиферентност кон социјалните и политичките влијанија од нивната работа е заменет со зголемената свесност за нивната морална обврска да ги елиминираат потенцијалните несакани ефекти од научната и технолошката примена на нивните изуми. Денес мнозината научници се согласуваат со ставот дека тие ја делат одговорноста со владите за употребата на знаењето во конструктивни цели, дека науката е над интересите на индивидуалците, групите или државите и дека придобивките од науката и технологијата треба да ги користи човештвото во целина.

Мисијата на Пагвашките конференции за Наука и Светски случувања е да внесат научно видување и разум, како поддршка во соочувањето со законите по безбедноста на човештвото кои генерално произлегуваат од науката и технологијата, и конечно да ѝ се спротистават на катастрофалната закана упатена кон човештвото од страна на нуклеарното оружје и другите средства за масовна деструкција. Црпејќи ја својата инспирација од Расел-Ајнштајновиот манифест од 1955 година, кој ги повикува светските лидери да му се спротистават на нуклеарното оружје и „да се потсетат на својата хуманост“, Пагваш пред сè претставува експресија на социјалната и моралната должност на научниците да

промовираат доблесна употреба на своите дела и превенција од злоупотреба, да ги антиципираат и евалуираат можните ненамерни последици од научните и технолошки достигнувања, и да промовираат дебата и рефлексija за етичките обврски на научниците кои треба да ја преземат одговорноста за сопствената работа. Пагвашките принципи, покрај борбата против нуклеарното вооружување ја вклучуваат и редукцијата и строгата контрола на конвенционалното оружје, како и елиминацијата на војната и сите форми на вооружен конфликт. Пагвашката агенда, исто така, се проширува и на други критични прашања кои влегуваат во доменот на науката и општественото, вклучувајќи ги тука климатските промени, уништувањето на животната средина, ограниченоста на ресурсите и нееднаквата распределба на добра, кои дополнително ги поттикнуваат гневот, непријателството и насилството ширум светот. Основната цел на мисијата на Пагваш е да ги промовира придобивките на науката и технологијата во полза на мирот.

Целите на Пагвашкиот квинквениум 2007-2012г., усвоени на 57-та конференција во Бари, Италија на 26 октомври 2007 година предвидуваат интензивна борба со најголемата опасност која надвиснува на човештвото – опасноста од деструктивната сила на нуклеарното оружје чија бројка достигнува вџашувачки размери во арсеналите на големите светски сили. Пагваш се строго посветени на барањето за откажување од нуклеарното вооружување и за тој императив неуморно и упорно ја потсетуваат меѓународната заедница со надеж дека ќе издејствуваат негова што поскора имплементација. Според нив, и покрај ветувачките чекори направени во овој домен при крајот на Студената војна, тие ја истакнуваат својата загриженост од сè послабата контрола, редукција или одвркање од средствата за масовно уништување.

Денес, сиот систем на контрола на нуклеарното вооружување е под притисок со разните договори за одвркање (ABM Treaty), договорите кои не се влезени во сила (Comprehensive Test Ban Treaty), предложените договори кај кои не е направен никаков значаен прогрес (Fissile Material Cutoff Treaty), и заложбите за контрола на нуклеарното оружје и разоружување, како (13 steps of the 2000 NPT Review Conference), кои се прифатени, но не се применуваат во практика. Во крајна линија, имплементацијата на членот 6 од NPT кој се однесува на нуклеарното вооружување малку е веројатно дека ја сочинува основата на политиката на нуклеарните сили.

Токму затоа, најзначајна од пагвашките цели е намалувањето и елиминацијата на нуклеарната закана, која е нужна и неодложна задача во споредба со другите цели на 11-тиот Квинквениум. Специфичните точки на пагвашката агенда ги вклучуваат препораките за подлабоки резони во нуклеарните арсенали, модифицирање на постоечката нуклеарна сила, ефективно онеспособување на постоечките боеви глави и многу поголема транспарентност и контрола на сите складирани воени сили и проектили заради посилни мерки и верификација за нераспространување, особено во однос на безбедноста и физичката заштита од нуклеарните материјали, како и минимизирање на залихите и ослободување од постojките за нуклеарно тестирање, со цел запирање на продукцијата на нови оружја и

материјали за војување, и конечно напуштање на политиката која одобрува употреба на нуклеарно оружје. Пагваш, исто така, се фокусира на начините за превенција на пролиферацијата на техничка, материјална или хумана поддршка на државите или субнационалните групи кои инсистираат на изградба на нуклеарно оружје.

Покрај ова, редуцијата и елиминацијата на опасностите предизвикани од хемиското или биолошкото оружје заземаат значајно место на современата пагвашка агенда. Стапувањето на сила на Конвенцијата за хемиско оружје (CWC) го заокружи процесот на систематска забрана на употребата на хемиско и биолошко оружје која започна со Конвенцијата за биолошко и токсично оружје (BTWC) од 1972 година. Пагваш смета дека сè уште има многу да се направи за забраната да биде целосно ефективна, особено во однос на неуспешните напори за систематски мониторинг и верификација на протоколот на BTWC. Затоа, Пагваш ќе продолжи да вложува напори за зајакнување на имплементацијата и обезбедување на верификацијата на двете конвенции. И во случаите кај хемиското и биолошкото оружје постои ризикот од распространување кај државни или недржавни тела. Ризикот е зголемен и поради фактот дека некои хемиски или биолошки агенсии можат да бидат продуцирани со релативно мали или ограничени средства и дека дел од CBW материјалите кои потекнуваат од поранешни активности на повеќето држави сè уште се чуваат во незадоволителни услови, а нивното уништување се одложува. Затоа Пагваш се обврзува да работи на превенција од ширењето на какво било оружје за масовно уништување и негова елиминација.

Нуклеарното, хемиското и биолошкото оружје не ги исцрпуваат категориите на вооружување кои ќе продолжат да бидат централна грижа на пагвашката агенда. Конвенционалното оружје, почнувајќи од оружјето од мал калибар до новите високотехнолошки достигнувања, се секако често инструмент на недискриминаторска деструкција, особено за цивилите. Според тоа, инсистирањето за понатамошен меѓународен мониторинг и рестрикција на развивањето, производството и трансферот на конвенционалното оружје останува врвен приоритет за Пагваш.

Улогата на Пагвашките идеи и иницијативи за мир и безбедност

Преку континуирана и посветена работа Пагваш успеа да создаде клима на заемно разбирање и доверба која помогна во релаксирањето на тензиите Исток-Запад и избегнување на војната. Пагваш и понатаму продолжува да го користи своето интернационално членство во продолжувањето на политиката на зближување на научниците, експертите и креаторите на политиките кои се разединети поради различните перцепции на безбедноста, спротиставените интереси, различните идеологии или религиозните нетрпеливости од кој било вид. Оваа задача е особено значајна за превенирање на потенцијалните конфликти и тензии кои ги инволвираат државите кои

поседуваат оружје за масовно уништување, како што се случува во Јужна Азија, Средниот Исток и североисточна Азија.

На повисоко ниво, Пагваш ја препознава неодојноста на потребата од минимизирање и конечно елиминирање на опасноста од војна. Особено е значајно она што Пагваш го има сработено низ историјата во широк вариетет на контексти, вклучувајќи ги креативните начини за решавање на недоразбирањата пред да преминат во вооружен конфликт, како и брзото, и со минимум деструкција, разрешување на веќе постоечките конфликти.

Сево ова подразбира и работа за да се спречат, трансформираат или преобразат условите кои предизвикуваат економски пад, енваиоментално уназадување, губење на ресурсите или нивна нееднаква распределба, како и оние кои поттикнуваат очај, одбивање, непријателство и насилство ширум светот. Пагваш продолжува да инсистира на овие широки приоритети и да предупредува на заемно поврзаните опасности, и воедно да работи на одржување на разумната потрошувачка на енергијата и природните ресурси и спречување на антропогеното уништување на климата.

Тие, исто така, сметаат дека е нужно да се изнајдат причините и мотивите за тероризмот, кои секако се различни од оние на воените интервенции. Затоа, Пагваш работи на барањето и на промовирањето солуции кои ги редуцираат опасните нееднакости во и меѓу државите, бара начини за максимално искористување на бенефитите од новите достигнувања во науката и технологијата, но воедно, ги антиципира можните негативни последици од развојот и од апликацијата на новите технологии кои можат да го загрозат човештвото или животната средина, како и да произведат тензија и антагонизам во светската заедница.

Пагваш продолжува да ја истакнува етичката и моралната одговорност на научниците за употреба на научните достигнувања за хумани цели и спречување на нивната злоупотреба. Глобалната заедница на почетокот на 21-от век стои на раскрсница помеѓу ерата која нуди огромни можности за подобрување на човечката состојба и ерата на тотално уништување. Пагваш останува верна на задачата да осигура начин со кој науката и технологијата ќе придонесат за бенефит на човештвото, а не за негова деструкција.

Спарвување со современите безбедносни закани

На последната, 58-ма Пагвашка конференција, насловена „Правда, мир и нуклеарно разоружување“ (Justice, Peace and Nuclear Disarmament) која се одржа во Хаг, Холандија, од 17 до 20 април 2009 година, меѓу повеќето релеватни теми кои беа дискутирани, на важно место беа истакнати препораките од извештајот на Пагвашкиот совет кои се однесуваат на најургентни предизвици за човештвото денес. Во Комуникето кое го донесе Советот се истакнува дека е дојден моментот кога треба да се соочиме со реалноста и да не ја испуштиме можноста која ја имаме за да го промениме светот кон подобро. Овој документ се однесува на прашањата врзани со нуклеарното разоружување и нераспространување на оружјето за масовно уништување, тероризмот, меѓународната економска криза, климатските

промени, постигнувањето на Милениумските развојни цели, зајакнување на владеењето на правото, човековите права и слично.

Нуклеарно разоружување и непролиферација

Нуклеарното оружје е врвно недискриминаторно средство на војната и како такво треба да биде елиминирано и прогласено за илегално и неморално. Неодамнешните изјави на неколкумина политички лидери за свет ослободен од нуклеарно оружје го потврдуваат повикот на Пагваш од пред повеќе од 50 години. Пагваш ја поздравил здружената изјава од 1 април 2009 на претседателот на САД, Обама и претседателот на Русија, Медведев, во која се обврзуваат во иднина да работат за оваа цел. Ова ги вклучува и руско-американските преговори за нов верифициран договор за стратегиско вооружување кој ќе ги поддржува напорите за намалување на материјалите за проектили, Американската ратификација на Comprehensive Test Ban Treaty (CTBT), консултации и можна соработка на полето на одбраната и слично. Со ова двете земји се согласија да ги стават зад себе годините на влошени релации заради НАТО експанзијата, конфликтот меѓу Русија и Грузија, противракетната одбрана, суспензијата на договорот за CFE (Conventional Forces of Europe) и многу други несогласувања. Во говорот на претседателот Обама на 5 април во Прага, тој јасно и недвосмислено ја искажа својата намера да ги исполни обврските од Членот 6 од Договорот за непролиферација на нуклеарно оружје (NPT) и да ги редуцира нуклеарните резерви со тенденција за комплетна елиминација. Затоа Советот ги препорачува следните неопходни чекори за девалоризирање на нуклеарното оружје и концепциите на нуклеарна закана, и тоа:

- сите нуклеарни сили треба итно да го отстранат статусот за брза реакција на своите арсенали на нуклеарно оружје;
- сите нуклеарни сили треба да ги усвојат политиките за no-first-use и non-use против ненеуклеарните држави;
- САД и Русија треба да склучат нов договор кој оди подалеку во редуцијата на бројот на нуклеарното оружје, односно кон целосна аболација на нуклеарното оружје преку одлуката да не се обновува, иновира или замени;
- САД и НАТО треба да го завршат повлекувањето на сето тактичко нуклеарно оружје поставено во Европа;
- Русија треба да се приклучи кон длабоките резони на своето нуклеарно оружје, како оние од страна на САД;
- НАТО треба да го ратификува усвоениот договор за Конвенционалните сили во Европа (Conventional Forces in Europe Treaty);
- Меѓународната заедница треба да ѝ даде висок приоритет на идејата за зачувување на вселената како ненуклеарен простор;

- и најитно, треба да се преземе жестока акција за контрола и елиминирање на постоечките резерви и извори на збогатен ураниум (HEU) низ светот кои можат да бидат употребени за катастрофален терористички нуклеарен напад.

Потенцијалите на „ренесансата на нуклеарната енергија“ произлегуваат од загриженоста за глобалната промена на климата и потребата од инвестирање во различни типови на ниско-јаглеродни извори на енергија, мултилатерална контрола на нуклеарните капацитети и строга граница помеѓу цивилните и воените нуклеарни програми.

Регионалните конфликти и нуклеарното оружје

Постоечките и ескалирачките регионални тензии и конфликти, особено оние на Средниот Исток и во Персискиот Залив, Јужна Азија и Корејскиот Полуостров, претставуваат реална закана дека разгорувањето на вооружен конфликт во која било од овие области може да ескалира во голема конвенционална војна со можна катастрофална употреба на нуклеарно оружје. Во комбинација со поседувањето на нуклеарен материјал и негова употреба за терористички цели, постои голема веројатност за можен напад со нуклеарно оружје и застрашувачки последици за првпат по 1945 година. Токму поради постоењето на ваквите опасности, Пагваш повикува на фокусирање на напорите за разрешување на регионалните конфликти насекаде низ светот и повикува на глобална елиминација на нуклеарното оружје.

Средниот Исток

Неодамнешниот вооружен конфликт во Газа создаде неспоредлива криза. Неразумната употреба на Израелската воена сила над густо населените цивилни области и постоечките услови за живот на преживеаните се неприфатливи. Ракетните напади треба да престанат и да се воведат целосен прекин на огнот, како и да биде обезбеден проток на стоки и луѓе во и надвор од Газа. Целта за ставање крај на окупацијата и склучување на мировен договор треба да биде остварена во еден вклучителен процес, најверојатно следејќи ја рамката на Арапската мировна иницијатива, која ги вклучува сите претставници избрани од страна на Палестинците и на Израелците.

Од друга страна, Пагваш е особено активен во промовирање на меѓунероден дијалог за Иран. Советот ја поздравува американската покана за дијалог без поставени услови и очекува ваквата иницијатива наскоро да даде позитивни резултати. Конструктивниот дијалог може да понуди решение за широк ранг на регионални прашања, од Ирак и Авганистан, па до Сирија и Либан. Но, Советот во најголема мера инсистира на соработка на целата меѓународна заедница, вклучувајќи го и Иран, за зајакнување на режимот на нуклеарна непролиферација.

Во Ирак, пак, процесот на намалување на нападите влева надеж во иднина, но сепак е многу важно да се обезбеди адекватно учество на сите партии во политичката и економската реконструкција на земјата. Крајната цел е од Средниот Исток да се создаде зона ослободена од оружје за масовно уништување.

Јужна Азија

Алармантната ситуација во Авганистан го потенцираше фактот дека е крајно време да се преземат чекори за да се направи процесот на владеење и дијалог што поинклузивен. Регионалните напори за стабилизација мораат да ја вклучуваат во себе позитивната соработка со Иран, Пакистан, Индија и Централноазиските земји, како и пошироката меѓународна заедница. Внатрешната ситуација во Пакистан е нешто што поттикнува длабока загриженост, додавајќи го тука и фактот дека терористичките напади во последните неколку години дополнително го дестабилизираа регионот и му нанесоа сериозен удар на дијалогот помеѓу Њу Делхи и Исламабад. Направениот прогрес, вклучувајќи го тука и прашањето за Кашмир, како и целосната безбедносна ситуација помеѓу двете нуклеарно вооружени држави е загрозувана, па затоа Пагваш силно инсистира на вложување на сите напори за воспоставување на конструктивен дијалог помеѓу Пакистан и Индија.

Североисточна Азија

Лансирањето на повеќенаменската ракета на 5 април од страна на Северна Кореа, под образложение дека се поставува сателит во вселената, беше жестоко критикувана од Советот за безбедност на ООН. Како резултат на тоа, Северна Кореа одлучи да го стави во мирување процесот на деактивирање на нејзините нуклеарни капацитети и одби да учествува во Шестстраните разговори (Six-Party Talks). Дополнително, северна Кореа ги избрка инспекторите на Меѓународната агенција за атомска енергија и ги реактивираше реакторите, со што придонесе за сериозно уназадување на напорите за ненуклеарен корејски полуостров. Томку затоа неопходно е да се преземат мерки за понатамошно избегнување на ескалацијата на тензиите, но уште поважно, потребно е повторно воспоставување на довербата помеѓу инволвираните држави и тоа преку итно започнување на преговори помеѓу САД и Северна Кореа. Единствено ваквиот пристап може да ги обнови веќе постигнатите договори преку промовирање на безбедносни гаранции, нормализација на релациите и креирање на мировни механизми кои ќе го заменат постоечкиот режим на примирје. Кореанскиот полуостров, слободен од нуклеарно оружје, во голема мера ќе придонесе за одржување мир и стабилност во регионот, што е чекор понапред на патот кон превенција на трката за вооружување, било да е таа конвенционална или нуклеарна.

Глобални климатски промени

Пагваш смета дека климатски промени претставуваат глобална безбедносна закана и ги повикуваат лидерите на развиените и на земјите во развој да работат заеднички на пресретнување на предизвиците и развивање на специјални мерки во насока на решавање на овој проблем. Претстоечката Конференција во Копенхаген мора да ја обезбеди и потврди посветеноста на сите држави во преземањето на значајни промени кои ќе влијаат на глобалното општество и ќе ги задоволат енергетските потреби преку ниско-јаглеродни извори на енергија. Сета оваа операција ќе бара и специјални мерки како што се зголемување на буџетите, подобро организирано финансирање, менаџирање на интелектуалната сопственост и градење на доверба кои ќе ги задоволат потребите и на развиените и на земјите во развој.

Разрешување на конфликтите, правда и човекови права

Пагвашкиот совет е свесен дека концепциите и практиките на меѓународното право и правда, како и важноста на фер однесувањето и еднаквоста кои претставуваат темел за долготраен мир. Тие се убедени дека сè уште постои надеж за победа на законот над воената сила и кршењето на фундаменталните човекови права.

Решавањето на конфликтите изискува голема доза на компромис во разговорите и преговорите помеѓу спротиставените страни, но за Пагваш, дијалогот и комуникацијата се единствениот начин за решавање на несогласувањата. Рестрикциите во дијалогот и слободата на движење на луѓето, како и ставот за „неразговарање со терористите“ , без исклучок е непродуктивен начин во барањето на решение за постоечките конфликти.

Суштинската безбедност за човештвото не се постигнува единствено преку отсуство на конфликти, туку и преку еднаков пристап до природните ресурси како: храна, вода, здравствена заштита, образование и економски можности. За голем дел од светското население овие основни потреби се незадоволени веќе подолго време. Активаната улога на граѓанското општество и владеењето на правото се суштински во промоцијата на човечкото достоинство и експанзијата на фундаменталните граѓански и човекови права. Затоа на 58-та Пагвашка конференција се истакнува дека употребата на новите технологии за добробит на човештвото, разумното трошење на ресурсите и зголемената научна и меѓународна соработка, влеваат надеж за поправеден и поеднаков свет.

Заклучок

Покрај конкретните решенија и предлози, Пагвашките конференции постојано потсетуваат дека технологијата на денешницата го соочува современиот свет со многубројни смртоносни ризици и опасности кои не биле ни на повидок во времето на Студената војна. Од друга страна, потенцијалните извршители на овие дела, денес се многу поразновидни и потешки за откривање, било да се работи за нуклеарен тероризам, за биозаканите, за

инженерингот на нови вируси или за наивни лабораториски грешки и непредвидливи исходи од експериментите, опасностите демнеат од сите страни, и уште повеќе, тие не доаѓаат само од националните држави, туку од мали групи или поединци. Иако за ваквите исходи никој не може да каже дали се сигурно остварливи, фактот дека постои можност да бидат остварени е доволно застрашувачки.

Денес на светот му се потребни радикални промени кои ќе го спречат трендот на постојано опаѓање. Тие промени треба да се случат и во институциите и во вредностите на луѓето. Откако војната стана апсолутно самоуништувачко поведење, кое очигледно ни е многу тешко да го контролираме, барем е доволно мудро да ги разгледаме евентуалните причини за нејзината појава и да се обидеме воопшто да не ја започнуваме.

Најголемата препрека на мирот во светот е распространетото уверување дека мирот не е можен. Зборовите, идеите и делата на групи или поединци имаат моќ да го променат светот и да направат чекор понапред во изградбата на колективната етичка свест. Дури и една личност може да има неверојатно голем удел во спречувањето на катастрофалниот тек на случувањата, еден свесен поединец може да го смени начинот на водење на целокупната политика¹²⁸. Конфликтите мора да почнат да се решаваат на цивилизиран и ненасилен начин. Тоа е единствената надеж за опстанок на човеката цивилизација.

Користена литература:

Art, Robert J. / Jervis, Robert. *International Politics (Second edition)*, Little, Brown and Company, Toronto, 1985.

Ayres, Robert U. *Nesigurna sutrašnjica. Izazov vama koji odlučujete*, Globus, Zagreb, 1981.

Barnet, Richard J. - Müller, Ronald E. *Globalni zahvat*, Globus, Zagreb, 1979.

Cornwell, Grant H./ Walsh Stoddard, Eve. *Global Multiculturalism: Comparative Perspectives on Ethnicity, Race, and Nation*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2001.

Davis, Lynn E. *Globalization's Security Implications*, RAND, Issue paper, PDF version.

Ehrlich, Paul R. and al. *The Long-Term Biological Consequences of Nuclear War*, Science Vol.222, No.4630, December 1983.

¹²⁸

Докази за слични вакви иницијативи на групи или поединци има многу низ историјата, почнувајќи од мировните маршеви од Копенхаген до Париз под водство на Рејчел редерсен, хашкиот апел за мир како систематски напор да се елиминираат воените објекти, па до иницијативите на политичарите како Горбачов или научниците како Расел и Опенхајмер, и други слични иницијативи.

Glaubach-Gal, Eliezer. *Furrows of Peace in the Middle East (A Mosaic of Proposals and Initiatives)*, Universal Peace Federation; The Inter Religious and International Peace Federation, Israel; Middle East Peace Initiative, 2005.

Кинг, Александър./Шнайдер, Берtrand. *Първата глобална революция, (Доклад на съвета на римския клуб 1991 г.)*, Военноиздателски комплекс „Свети Георги Победоносец“, София, 1992.

Küng, Hans. *Global Responsibility (In Search of a New World Ethics)*, Continium, New York, 1991.

Openhajmer, Robert. *Nauka i zdrav razum*, Prosveta, Beograd, 1967.

Riz, Ser Martin. *Naš sudnji čas (Da li će ljudska rasa preživeti 21. vek?)*, Via Connect, Beograd, 2005.

Segan, Carl. *Nuclear War and Climatic Catastrophe: Some Policy Implications*, Foreign Affairs, Winter 1983/84.

Темков, Кирил. *Етиката денес*, Епоха, Скопје, 1999.

Vukadinović, Radovan. *Nuklearne strategije supersila*, August Cesarec, Zagreb, 1985.

www.pugwash.org